

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 36.053.036 у Дрогобицькому державному
педагогічному університеті ім. І. Франка,
доктору історичних наук, професору, завідувачу
кафедри всесвітньої історії та спеціальних
історичних дисциплін Дрогобицького державного
педагогічного університету ім. І. Франка
ПЕТРЕЧКУ Олегу Михайловичу

ВІДГУК

**офіційного опонента ІВАНГОРОДСЬКОГО Костянтина Васильовича,
доктора історичних наук, професора на дисертацію
ДУТКА Любомира Степановича
«Рецепція історіографічної та науково-організаційної діяльності
М. Грушевського в сучасній українській історіографії»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
за спеціальністю 032 «Історія та археологія»**

Ступінь актуальності обраної теми дослідження. З огляду на постійну та посилену увагу дослідників стосовно творчої спадщини Михайла Грушевського, може скластися поверхове враження, що у цій царині вже не залишилося нерозкритих питань, проблем і аспектів. Втім рецензована праця авторства Любомира Дутка безсумнівно переконує у зворотному, підкреслюючи, що у сфері новітнього грушевськознавства існує ще чимало тем, які потребують прискіпливого наукового студіювання, зокрема, й у сегменті авторефлексії. Мова у цьому випадку йде про необхідність певного самоаналізу й осмислення цієї наукової субдисципліни, з визначенням її дисциплінарної структурованості та перспективними напрямками подальшого розвитку. Одним із найважливіших засобів у такому ракурсі, звісно, є прискіпливе історіографічне дослідження (так би мовити, своєрідне «спостереження за спостереженнями») основних наукових здобутків останніх десятиліть у цій царині української гуманітаристики, але найважливіше –

виділення проблемних моментів, передусім, теоретичного та методологічного характеру, що можуть спричинити певну епістемологічну стагнацію, котра, своєю чергою, неминуча, хоча б через природну зміну поколінь в цехові історичної науки, зокрема, й українському.

Водночас дослідження якраз сучасної історіографії фактично уособлює процес дослідження культурою самої себе, а історичне пізнання у такому випадку є авторефлексією культури, її самосвідомістю. При цьому дослідження сучасних історичних знань і уявлень дозволяє краще усвідомити й специфіку епохи, насамперед її інтелектуальну культуру. Фактично у такому ракурсі історіографія стає складовою культурного діалогу й інтелектуальної взаємодії конкуруючих традицій, в нашому випадку – нинішньої та рубежу XIX–XX ст. В останні десятиліття відбулося чимало змін в українській історичній науці, а розвиток методологічних напрямів сучасної історіографії свідчить про засвоєння нею більшості аспектів так званого «постмодерністського виклику», що дозволяє глибше зрозуміти й процеси, котрі визначали на цьому етапі розвиток власне історичного знання та встановити їхні нові виміри у ширшому інтелектуальному контексті. Рецензована дисертація також засвідчує той факт, що методологічні підходи до вивчення сучасної історіографії мають свої специфічні нюанси, оскільки «історія сучасності» – це «ера свідка» й історія живих очевидців. Завдяки цьому, особливого значення набуває й безпосередній життєвий досвід самого дослідника, котрий стає «героєм» наукового аналізу та студіювання.

Безсумнівно М. Грушевський залишається центральною постаттю для всієї української національної історіографії. Відтак, із набуттям статусу незалежної наукової дисципліни, остання відразу з посиленою енергією розпочала і процес повернення історика його місця в національному пантеоні, і осмислення та переосмислення його різноманітної наукової спадщини, громадсько-політичної діяльності, відкриваючи щоразу все нові й нові грані його непересічної особистості. Приміром, такою тематикою став «Грушевський-науковий менеджер» – дійсно талановитий і невтомний

організатор наукової діяльності й на рівні окремих інституцій, й у сфері наукових видань. Тому погоджуємося з автором дисертації, що «сучасні дослідники виявилися напрочуд солідарними в переконанні про визначальність внеску вченого у докорінну модернізацію всіх галузей української соціогуманітаристики в особливо важливий період її концептуальних пошуків й інституційного становлення».

Обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Рецензована дисертація є важливим дослідженням стосовно повноти та достовірності вивчення історіографічної та науково-організаційної діяльності М. Грушевського у сучасній українській історіографії. Запропонована структура роботи в цілому відповідає поставленим меті та дослідницьким завданням, що дає можливість з достатньою повнотою висвітлити основні проблеми окресленої проблематики. Матеріал викладено на підставі типологічно-хронологічного підходу логічно та послідовно. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів (поділених на підрозділи), висновків, списку використаних джерел і літератури (алфавітної побудови) та додатків, до яких віднесені схема дисциплінарної структури грушевськознавства та оцифровані обкладинки монографій сучасних дослідників, присвячених досліджуваній автором тематики. Загалом, визначена автором структура дозволила йому досить повно розкрити особливості рецепції історіографічної та науково-організаційної діяльності М. Грушевського у сучасній українській історіографії.

Формулювання Л. Дутко багатоаспектної актуальності обраної теми не залишає сумнівів у її науковій важливості та запитаності. Не викликає зауважень авторське формулювання об'єкта, предмета дослідження, його мети і завдань, географічних і хронологічних меж, а також практичного значення дисертації. Новизну результатів дисертаційного дослідження засвідчує залучення достатнього кола різнопланових джерел та здійснений на їхній підставі аналіз історіографічної рецепції. Відповідають необхідним вимогам технічне оформлення тексту роботи та наукового апарату. Доцільність

розробки порушеної проблематики у вигляді окремої дисертації знаходить аргументацію й у тому, що вона є складовою науково-дослідної теми кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Актуальні питання всесвітньої історії».

Попри те, що рецепція творчого доробку М. Грушевського та його науково-організаційна діяльність поки не набули вигляду комплексного студіювання, автор дисертації цілком слушно проаналізував доробок своїх попередників у цій сфері, виклавши свої міркування в «історіографічному підрозділі» першого розділу. Погоджуємося також із тим, що виразна динаміка поступу молодшої українознавчої галузі орієнтує сучасних дослідників історіографічної та науково-організаційної грушевськіани на її постійне переосмислення, з огляду на активно зростаючу джерельну базу й щоразу нові інструментальні можливості (с. 34).

Детально охарактеризовано й джерельну базу дисертації, що дало можливість її автору тримати в полі зору всю сукупність творчих матеріалів, важливих для реалізації визначених у Вступі дослідницьких завдань. Не викликає заперечень й авторський підхід до класифікації наявних джерел, які він згрупував у три головні комплекси: суто наукові матеріали, які віддзеркалюють процес дослідження історіографічної і науково-організаційної діяльності («конкретний текст»); історіографічні пам'ятки публіцистичного, мемуарного, епістолярного характеру («великий текст»); джерела, де охарактеризовано актуальний період розвитку грушевськознавства («історико-культурний контекст»). Структурована у такий спосіб джерельна база загалом дала дисертанту можливість всебічно проаналізувати компендіум знань про наукову й організаційну працю М. Грушевського, створений українськими вченими епохи незалежності.

Методологічні аспекти дослідження Л. Дутко подає доволі лапідарно, що зумовлено, напевно, загальним рівнем розвитку сучасної історичної науки, зокрема, й у царині грушевськознавства. Відтак він цілковито пристав у

рамках власного дослідження до інструментарію «нової культурно-інтелектуальної історії», запропонованого В. Тельваком і апробованого в інших історіографічних працях (с. 50). Однак подібний підхід варто оцінювати радше позитивно, адже пропоноване обґрунтування теоретичної моделі та методологічних принципів свідчать про фахово сформовану дослідницьку культуру дисертанта як науковця-історіографа. Поряд із цим, необхідно наголосити й на гарній науковій і літературній стилістиці всього тексту дисертаційної роботи. В цьому також безперечною є заслуга наукового керівника здобувача, все того ж професора В. Тельвака. Ще одним позитивним моментом є міркування дисертанта над основними поняттями, котрими він оперує в ході студіювання проблеми.

Препаруючи погляди сучасних українських істориків в межах проблематики «Грушевський-історіограф», чому присвячений другий розділ рецензованої праці, Л. Дутко цілком слушно диференціює відповідний дискурс за жанровою приналежністю аналізованих текстів Великого Українця. У підсумку, він дійшов висновку, що впродовж останніх десятиліть ретельним історіографічним аналізом було охоплено його метанаративи, монографічні студії, наукові статті, археографічні публікації, рецензійну спадщину та науково-популярні тексти. Такий підхід дозволив здобувачу встановити, що на сьогодні ми маємо оригінальні та ґрунтовні опрацювання багатоаспектної наукової праці М. Грушевського, представлені у студіюваннях таких фахівців, як І. Верба, І. Гирич, Л. Зашкільняк, М. Капраль, В. Масненко, С. Панькова, Р. Пиріг, Н. Романцова, В. Тельвак, В. Ульяновський, О. Ясь та ін.

Гранично вдалим видається третій розділ дисертації, присвячений новітнім дослідженням науково-організаторської діяльності М. Грушевського, що дозволяє цілокупно побачити реальний внесок видатного вченого у розвиток української науки. Адже в історіографії, здебільшого, увага присвячується або конкретній ланці наукового менеджменту автора ІУР, або у стилі енциклопедичної статті формально перелічується, до формування яких інституцій він був причетним. Натомість у рецензованій дисертації, завдяки

аналізу сучасної історіографічної рецепції відповідної проблематики, її автором досить повно реконструйовані питання розбудови М. Грушевським його науково-дослідних установ, діяльності очолюваних ним поодиноких секцій і комісій, розгорнутої видавничої праці, творення наукової школи, процесу осмислення феномену історика як організатора науки тощо. Водночас це дозволило автору виявити перспективи подальшого дослідження феномену Грушевського-організатора джерелознавчого, проблемно-тематичного й концептуального плану.

Повнота викладу результатів дисертації. Основні положення та висновки, зроблені Л. Дутко за результатами дослідження, загалом аргументовані, вмотивовані та достовірні. Вивчення матеріалів дисертації засвідчує ґрунтовність і самостійність пропонованих положень, а також оригінальність одержаних за наслідками дослідження суджень, що підтверджує задекларовану автором наукову новизну роботи. Дисертант продемонстрував належну фаховість і вміння глибоко осмислювати джерельний та історіографічний матеріал, логічно та послідовно презентувати авторське бачення та розуміння обраної наукової проблеми. На користь цього свідчить і належна апробація результатів дослідження. Відповідно до чинних вимог, дисертант має достатню кількість публікацій – 6, серед яких 4 – у наукових фахових виданнях України, включених до категорії «Б»; 1 – у виданні, що індексується в базі даних Web of Science Core Collection; 1 – апробаційного характеру в збірці матеріалів наукової конференції.

Наукова новизна отриманих результатів. Детальний аналіз дисертації Л. Дутка засвідчує, що її положення та висновки містять чималий новаторський потенціал, в тому числі:

- доведено джерельну підставовість й методологічну можливість дослідження проблеми вивчення історіографічної та науково-організаційної діяльності М. Грушевського в сучасній науці, з'ясовано специфіку історіографічного осмислення метанаративів, монографічних і статейних

студій історика, а також розкрито особливості дослідницьких інтерпретацій його науково-організаторської роботи;

– поглиблено й удосконалено розуміння основних дослідницьких тенденцій, які переважають у сучасній соціогуманітаристиці та впливають на грушевськознавчий дискурс, а також експліковано низку історіографічних стереотипів стосовно висвітлення діяльності Грушевського-історика та наукового менеджера.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані результати можуть бути застосовані для глибшого розуміння дисциплінарних процесів у сучасній українській історіографії, а, крім цього, вони можуть бути використані в процесі викладання лекційних курсів з історії та історіографії історії України, наукознавства, культурології, розробці грушевськознавчих спецкурсів, укладанні біобібліографічних покажчиків тощо. Водночас прикладний момент рецензованої праці пов'язаний із зануренням у грушевськознавчі дискусії останніх десятиліть, що своєю чергою дозволяє формувати актуальні історіографічні проблеми.

Особистий внесок здобувача в одержання наукових результатів. Дослідження виконане здобувачем самостійно. Стосовно залучених автором до дослідження джерел і фахової літератури, в роботі присутні відповідні посилання.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Аналіз дисертації та наукових публікацій Л. Дутко, в яких представлені основні наукові результати дослідження, не дає підстав констатувати будь-якого допущення їхнім автором порушень академічної доброчесності. Дисертація відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права та відображає прагнення здобувача надати достовірну інформацію щодо результатів власної наукової (творчої) діяльності.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Попри безперечні досягнення, котрими характеризується дисертація Л. Дутка, варто

висловити деякі зауваження, побажання та означити дискусійні моменти, що мають переважно рекомендаційний характер.

1. Так, аналізуючи термін «сучасна українська історіографія» (с. 54-55), автор солідаризується з поглядом на нього Я. Калакури. Разом із тим, останній веде мову радше про дисциплінарний рівень, тобто як про «спеціальний напрям вітчизняної й світової науки», тоді як варто було би спробувати інтерпретувати власне сутність феномену «сучасної історіографії» та специфіку його трактування вченими, зокрема, й труднощі, з якими зіштовхуються історики й історіографи, намагаючись встановити межі «сучасності». Скажімо, наскільки доречно сьогодні 1990-ті рр. називати «історіографічною сучасністю»?
2. Презентуючи в першому розділі «історіографію проблеми», дисертант, на жаль, нічого не говорить про її зарубіжний вимір, хоча в тексті роботи він раз у раз прохоплюється то про англomовне видання ІУР в Канаді, під час якого «взяли участь 150 науковців з усього світу» (с. 63), то «про потребу сьогоденного грушевськознавства в інтенсивних пошуках у закордонних бібліотечних і рукописних колекціях» (с. 134), то про те, що, «поряд із українськими історіографами, до спадщини Грушевського-історика звертаються і представники інших національних осередків», зокрема польського (с. 37). Щодо останнього, то не завадило б у такому ракурсі окремо проаналізувати й «російський сегмент грушевськознавства» (звісно, якщо такий присутній), особливо в контексті широкомасштабного вторгнення Росії до України. Тим більше автор побіжно відчуває такий «суспільний запит представників професійної корпорації» (с. 48) та потребу «відрефлектувати відповідні екстерналістські чинники історіографічного процесу», оскільки «чималої актуальності набуло питання еволюції історіографічних поглядів М. Грушевського на природу наших взаємин зі східним сусідом» (с. 51). Доречним це виглядало б й у контексті «відродженої у сучасному інформаційному просторі дискусії про нібито русофільство М. Грушевського» (с. 44).

3. Погоджуючись із Л. Дутко, що помітною складовою джерельної бази його дослідження «є інтерв'ю із провідними грушевськознавцями, де найчастіше піднімається проблема масштабності його творчого доробку», все ж таки, хотілося б побачити не лише опубліковані у ЗМІ загальні міркування сучасних істориків, а й їхні унікальні свідчення, взяті безпосередньо автором дослідження. Зі свого боку, це могло би стати надзвичайно цінним джерелом для з'ясування не лише наукової рецепції науково-організаційної діяльності М. Грушевського, але й так би мовити «внутрішньої кухні» сучасного грушевськознавства, чи не вперше надавши йому антропологічного забарвлення.
4. Останній аспект, можливо, дозволив би здобувачу уникнути й тієї ситуації, коли в його тексті практично відсутня будь-яка наукова критика сучасних грушевськознавців, зокрема, в царині їхніх теоретичних, методологічних й власне історіографічних рефлексій.
5. Одним із позитивних вражень від рецензованої дисертації є також те, що її автор у кожному підрозділі та висновках чітко відзначає не лише здобутки конкретного тематичного напрямку сучасного грушевськознавства, але й проєктує їхній розвиток на майбутнє, формулюючи по суті для цієї дисципліни дороговкази на майбутнє. Проте, ми все ж таки не можемо погодитись із твердженням, що здобувачем «уперше в історіографії... визначено перспективні сюжети історіографічної й науково-організаційної грушевськіани» (с. 16).

Загальний висновок та оцінка дисертації. Висловлені зауваження, втім, жодним чином не впливають на позитивне враження від рецензованої праці, що заслуговує на високу підсумкову оцінку. Дисертація є завершеним самостійним і комплексним дослідженням актуальної наукової проблеми, що виконане на належному науково-теоретичному рівні та відповідає всім вимогам, які висуваються до такого виду робіт. Обрану тему розкрито в повному обсязі, вирішено поставлені завдання, досягнуто мети дослідження та отримано нові результати, що мають теоретичне та практичне значення.

Дисертація Дутка Любомира Степановича «Рецепція історіографічної та науково-організаційної діяльності М. Грушевського в сучасній українській історіографії» відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор,
доцент кафедри історії України
Черкаського національного
університету імені
Богдана Хмельницького

Костянтин ІВАНГОРОДСЬКИЙ

Підпис засвідчую

Вчений секретар
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького,
д. е. н., проф.

Любов КІБАЛЬНИК